

שהרי כך אמרו במכילתא פ' בשלח והיכן מצינו שמסר נפשו על התורה, שנאמר ויהי שם עם השם ואומר ואשב בהר וגו', הא לפי שנתן נפשו על התורה נקראת על שמו.

מבואר מדברי המכילתא דבא להוכיח דמשה רבינו מסר נפשו על התורה, מהני קראי שהביא ואשב עם השם, ומקרא ואשב בהר וגו', ובהני קראי לא נזכר הא דהיה על משה רבינו להכנס בין השרפים וכמעט ששרפו אותו.

ומשמע מהמכילתא דבפסוקים הנזכרים הללו נזכר המסירות נפש של משה רבינו, ולכל היותר יש לומר דכוונת המכילתא דלא אכל ולא שתה באותם הימים וזה עצמו נחשב מסירות נפש, אך על זה תמהתי וכי הי' צריך לאכול ולשתות, ואם לא הי' צריך לאכול ולשתות, א"כ איך מוכח מהני קראה דהיה כאן מסירת נפש ע"י משה רבינו, ואם איתא דכוונתו להספרי והפסיקתא דר"כ הרי עיקר חסר מן הספר, דבהי פסוקים שציין לא שמעינן את כל האמור שם.

ואני מצרף כאן מה שכתבתי לבאר את המכילתא בס' משנת חיים על ס' דברים, אשר אי"ה יצא לאור עולם לקראת קריאת התורה בס' דברים.

מנאי בהוקרה
חיים מאיר שטינברג

מכתב להגאון רבי משה מרדכי פרבשטיין שליט"א

ראש ישיבת חברון

בס"ד תמוז תשס"ח רמות ירושלים תובב"א

רב שלומים.

אחדשה"ט, פותחים בכבוד אכסניא של תורה ישיבת חברון המעטירה צור מחצבתי בעבר, שגם זכיתי עתה בס"ד ששני בני שיחי' נמנו על סגל חובשי ספסליה, ובפרט בני הגדול שמלבד השעורים הכלליים גם זכה להמנות על שומעי לקחו הפרטיים בחבורת קצה"ח וכו', וממנו תורה ודעת בהשכל ובתבונה בשמחה וטוב לבב, יזכה ה' להוסיף לכהן ברמה בהרמת כבוד התורה ובהרבצת התורה לאלפים עד כי יבא שילה ולא יקהת עמים.

ולענין מכתבי זה, שיחתו של כת"ר הרמה מלפני כשבועיים תחת הנושא "השגים או עמל" עשתה לה כנפים והדיה נשמעו גם מחוץ לכתלי הישיבה, ובתור אחד שכתב על ענינים אלו בעבר (בספר בתורתו יהגה ח"א עמוד ק"י, שפ"ה) והעלה שהעיקר הוא

העמלו, פנו אלי כמה וכמה, ולכן בהזדמנות זו רציתי להציג שוב את עיקרי הדברים בפני כת"ר הרמה לשמיעת חור"ד, ואם ישנם באמתחתו מקורות לצד השני אשמח לשמוע אותם, ומיניה ומינן רווחא שמעתא.

א. כפי שעלה בעיוני בסוגיא זו בעבר לכאורה הדבר נדון בצורה ישירה בשני מקומות בש"ס, האחד הוא בברכות ה' ע"ב, דר' אלעזר חלש על לגביה ר' יוחנן חזיא דהוה קא בכי ר' אלעזר, א"ל אמאי בכית אי משום תורה דלא אפשת שנינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים, והקשה על זה האור זרוע (הלכות ק"ש סימן ו') וא"ת והתנן ספ"ב דאבות אם למדת תורה הרבה נותנים לך שכר הרבה, ואמרינן פרק השוכר את הפועלים ר"ל הוה מציין מערתא דרבנן כי מטא למערתא דר' חייא איעלמא מיניה חלש דעתיה אמר לא פלפלתי תורה כמותו, יצתה בת קול ואמרה, תורה כמותו פלפלת, תורה כמותו לא ריבצת, ועתה אמאי חלש דעתיה הואיל וכיון את דעתו אל לבו לשמים וכו', הלכך הכי פירושו "אדם שטרך בתורה כל מה שהיה יכול לטרוח אף על פי שלא עלה בידו אלא דבר מועט נותנים לו כאותו שטרך כמותו ועלה בידו הרבה דלפום צערא אגרא, דר"ל חלש דעתיה שהיה דואג שמא ח"ו לא טרח כל הצורך לפלפל" עכ"ל, הרי שכתב להדיא שהשכר משתלם לפי הטירחה והעמל ולא לפי ההישגים (ומזה שר"ל חלש דעתיה כשנעלמה ממנו מערתא דר"ת מוכח שאין זה רק לענין השכר המשתלם לעת"ל אלא גם לענין המדרגה בעולם הזה).

כמו כן לדבריו הא דאמרינן באבות אם למדת תורה הרבה נותנים לך שכר הרבה, פירושו אם למדת וטרחת הרבה, וכמו שכתב להדיא המהר"ל (דרך חיים אבות ב' ט"ז) וז"ל אפשר לומר בכאן לענין העמל נאמר שאם למדת תורה ונצטערת עליה הרבה נותנים לך שכר הרבה לפי העמל והטורח, אבל בודאי אם אחד למד תורה הרבה בשנה אחת ע"י עמל שנה ואחד למד תורה מועטת בעמל שנה שניהם שוים עכ"ל, (ובספר שבט מוסר פ"א י"ב, דייק לשון התנא שאמר אם למדת תורה הרבה ולא אמר אם הבנת דהעיקר שהשתדל להבין), ואם כי לשון הרבינו יונה שם אם למדת תורה הרבה וכו', "לומר לך שיש יתרון למרבה מדעתו ונחכם על הממעיט אף על פי ששניהם לא נתבטלו" עכ"ל, להאמור ודאי כוונתו למרבה מדעתו על ידי טרחתו וכמו שכתב להדיא שם במשנה קודם לכן וז"ל אינך כפועל העושה פעולתו בקבלנות אם יעשה מעט נותנים לו שכר מועט ואם עושה הרבה נותנים לו שכר הרבה לפי חשבון שפסקו על המלאכה כולה ואין הבעלים קפדים, אלא הקב"ה מצוה אותך על מלאכת התורה ולא תלין פעולתך אתך בכל אשר תוכל לעשות עכ"ל, וזהו גם שכתב הספר חסידים סימן תתקמ"ה וז"ל, ללמד שבית דינו של גדעון ושל שמשון ושל יפתח שקולים כנגד משה ואהרן ושמואל וכו', לפי שאצל הקב"ה לב שאינם פקחים בדורות אחרונים כלב

עיין בהרחבה: 1. ספר בתורתו יהגה עמודים קי, שפה, וספר הבוטח עמודים שמט-שסא.

הפקחים בדורות הראשונים, שאם לא תאמר כך יוכל כל דור לומר למה לא נבראתי בימים הראשונים שהיו חכמים גדולים והייתי לומד תורה הרבה, אומר לו מה אכפת לך "אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים", ולא ישב בטל אלא יהגה בכל עת אעפ"י שאין לבו חריף כל כך, (וגם מזה מוכח שאין זה רק לענין השכר אלא גם לענין המדרגה בעה"ז), ע"כ בענין הגמרא בברכות.

ב. וגמרא נוספת בפסחים נ' ע"א ר"י בריה דריב"ל חלש ואיתנגיד, כי הדר א"ל אבוא מאי חזית, א"ל עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה, א"ל בני עולם ברור ראית, ובספר בית אלוקים (להמבי"ט) כתב בהקדמה, וז"ל גם אפשר שזאת תהיה כוונת מה שראה בן בנו של ריב"ל עליונים למטה ותחתונים למעלה, כי אותם שהם גדולים בתורה ובמע"ט בעוה"ז והיה בכח וחק הכנתם לעשות יותר ולא עשו, הם בעוה"ב למטה מן מדרגת התחתונים ושפלים מהם שלא השיגו לעשות כל מה שעשו הם ולא נמנעו אלא מפני מיעוט הכנתם עכ"ל, ואמנם כתב שם המבי"ט בהמשך דבריו שלא יקפח האל שכר הידיעה של זה שיגע פחות וידע יותר כי שכר יגיעה לחוד ושכר ידיעה לחוד (ואולי זו גם כוונת הרבינו יונה אם למדת תורה הרבה נותנים לך שכר הרבה), אבל מכל מקום בסה"כ שכרו של הראשון גדול יותר דאם לא כן שדי נרגא בהך דעליונים למטה ותחתונים למעלה.

וכן כתב גם החזון יחזקאל (לגר"י אברמסקי זצ"ל) על הגמרא הנ"ל וז"ל ובמה נחשב פה האדם אשר לא הוכתר מבטן ומלידה בכשרונות מצויינים אך בסבלנותו ובאורך רוחו יגע ומצא ע"י עמלו בתורה, כלפי איש אשר חנן ה' אותו בסגולות נשגבות בעל תפישה מהירה בעל זכרון בור סיד שאינו מאבד טיפה שופע מפע מעיינות של תורה וחכמה, אך שם למעלה יש יתרון לראשון על השני והאדם נידון שם לפי עמלו שעמל, תחת אשר שם לילות כימים ובתורתו יהגה יומם ולילה ותדד שנתו מעיניו כדי לעמוד על אמיתתה ולהיות מושפע ממנה בכל אורחות חיים, א"ל בני עולם ברור ראית כי גדול ההוגה בתורה ביגיעה רבה ובכבוד ראש ובמאמצים גדולים איש שכזה יפק רצון מאת ה' יותר מאלה שחלק להם הקב"ה שאר רוח ולב נבון העמוסים בו מני בטן הנושאים בתורה מני רחם וכל פועל ה' למענם מתחלת יצירתם עכ"ל, וכעין זה כתב גם במכתב מאלהו ח"ג עמוד 20 שלעה"ב אין תורתו של אדם נדונה לפי כשרון שכלו אלא לפי עמלו בתורה, וכן מפורש בכתוב (משלי ט"ז כ"ז) נפש עמל עמלה לו, רק מה שעמל בו שלו הוא כי נעשה קנין בנפשו, נמצא שחכם מהיר השכל חזק הזכרון ובעל הרבה ידיעות אבל יגיעתו בתורה היתה מעטה יהיה ע"ה לעולם הבא, ואלו אחר ששכלו גס זכרונו חלש וידיעותיו מעטות אבל עמל ויגע הרבה בתורה ישיג הרבה בעוה"ב מפני שמה שרכש ע"י עמלו הוא כולו שלו והיינו בחינת עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה עכ"ל.

ואמנם רש"י לא פירש כן הגמ' הנ"ל דעל מה ששאל ריב"ל ואנן היכי התם פירש רש"י תלמידי חכמים היכי איתנין התם, והשיב לו כי היכי דאיתו אנן הכא הכי איתנין התם, ועוד יותר מזה איתא בבבא בתרא י' ע"ב עי"ש פירוש רש"י וז"ל, עליונים למטה אותם שהם עליונים כאן מחמת עושרן ראיתי שם שהם למטה, ותחתונים למעלה ראיתי עניים שהם בינינו שפלים שם ראיתם חשובים, ואנן בעלי תורה היאך איתנין, היאך יש חשיבותנו, כי היכי דאיתנין הכא חשובים ונכבדים הכי איתנין התם עכ"ל, הרי שפירש רש"י דתלמידי חכמים לעולם אינם בגדר של עליונים למטה, ואע"ג שבבאור הסוגיא משמע מרש"י שלא כדברי האחרונים הנ"ל מ"מ אין סתירה לדבריהם מפירוש רש"י, דיתכן שגם רש"י מודה שדרגת השכר היא לפי העמל והטורח, אלא שנאיד רש"י מלפרש דבת"ח יש מציאות של עליונים למטה דגם אותם שלא יגעו כל צרכם לא יהיו למטה שהרי עסקו בתורה, אבל ודאי שסדר החשיבויות אצל העליונים בינם לבין עצמם יהיה כל אחד לפי מדת טרחתו ויגיעתו בתורה ולא לפי השגיו, כמו שהוכרח לעיל, ועוד שמעתי מהגר"ח קניבסקי שליט"א שביאר דמה שנאיד רש"י לפרש הנ"ל בת"ח משום דבת"ח לא יתכן מצב של תחתונים, דאותם היגיעים בתורה אם יתמידו ביגיעתן סופם גם לדעת ולהיות מהעליונים בעוד עודם למטה, דבדרך כלל היגע הוא זה שיודע וכדאיתא במגילה ו' ע"ב, אמר ר' יצחק אם יאמר לך אדם יגעתי ולא מצאתי אל תאמן וכו', לא יגעתי ומצאתי תאמן.

ג. מקור שלישי לזה בירושלמי (ברכות ב' ח') המוזכר גם באו"ז שם, למה ר' בון בר"ח דומה למלך ששכר פועלים הרבה והיה שם פועל אחד שהיה משתכר במלאכתו יותר מדאי מה עשה המלך נטלו והיה מטייל עמו ארוכות וקצרות לעתותי ערב באו אותן פועלים ליטול שכרן ונתן לו שכרו עמהם משלם והיו הפועלים מתרעמים ואומרים אנו יגענו כל היום וזה לא יגע אלא שתי שעות ונתן לו שכרו עמנו משלם, א"ל זה יגע לשתי שעות מה שלא יגעתם כל היום, כן יגע ר' בון בתורה לעשרים ושמונה שנה מה שאין תלמיד ותיק יכול ללמוד למאה שנה עכ"ל, ובפני משה שם וז"ל דריש ליה על ענין השונה ולומד "ויגע במשנתו בזריזות" ואם מעט ואם הרבה יאכל הוא בשכרו כמו אלו שהיו יגעים בכל היום וימים הרבה "שלפי הזריזות וההתאמצות שלו הוא משתלם" כמו שמסיים במשל שהביא עכ"ל, הרי שיגע ר' בון בכ"ח שנותיו עמל שאחרים יגעו במאה שנותיהם.

ד. וכן מצינו לאחד מרבותינו הראשונים ר' יהודה החסיד בספרו (ספר חסידים תתשס"ד), וז"ל דע כי אם היה לב האדם "כלב שלמה המלך" ולא רצה לעסוק כדאיבעי ליה והיה יכול לעסוק בתורה בחייו ולא שימש כל צרכו בפשיעתו וכו' כשמתוכחין עמו באותו עולם לא יכוין לומר אמת וכו' וכאשר ראובן ושמעון מתוכחין וראובן יודע שהאמת עם שמעון ואיננו מודה, כאשר הוא מצער כך יצער והוא באותו עולם, ואם אדם טורח לדעת בזה העולם לימודים אף על פי שאין לו לב עתה יהיה לו לב במתיבתא

דרכי עא עכ"ל, ומרן הקה"י יעקב זיע"א בספר חיי עולם עמוד פ"ד תימצת דברי הס"ח הנ"ל בזה"ל בעה"ב אינו זוכה לשלימות התורה מי שידע הרבה אלא מי שיגע הרבה כפי ערכו (וכמש"כ בס"ח סי' תתשס"ד) כי בעולם העליון מי שיגע הרבה כפי יכולתו אעפ"י שלא היה לו לב להבין מ"מ בעה"ב במתיבתא דרקייעא ישיג הכל, ובהפך מי שלא יגע בתורה כדבעי אעפ"י שבעוה"ז היה למדן גדול מכל מקום שמה בעולם העליון לא ידע ולא יבין לומר אמת עי"ש לשונו הקדוש עכ"ל.

וזהו מה שהעיד הגר"ח מוולאז'ין זצ"ל על רבו הגר"א זצ"ל בהקדמה לבאור הגר"א לספרא דצניעותא וז"ל, אף כי רצו למסור לו מן השמים בלא שום עמל ויגיעת בשר רזין וסתרין עליוני עליוני עי"י מגידים מארי דראזין ושרי התורה, לא נשא עיניו לזה, עמו היתה וריחקה, כי שמעתי מפיו הקדוש שפעמים רבות השכימו לפתחו כמה מגידים מן השמים בשאלתם ובקשתם שרוצים למסור לו רזין דאורייתא בלא שום עמל ולא הטה אזנו אליהם כלל ואחד מן המגידים הפציר בו מאד עכ"ז לא הביט אל מראהו הגדול וענה ואמר לו איני רוצה שתהיה השגתי בתורתו ית"ש עי"י שום אמצעי כלל וכלל רק עיני נשואות לו ית"ש מה שרוצה לגלות לי וליתן חלקי בתורתו ית"ש בעמלי אשר עמלתי בכל כחי הוא ית"ש יתן לי חכמה מפיו דעת ותבונה שיתן לי לב מבין וכליותי יעשו כשתי מעיינות ואדע כי מצאתי חן בעיניו, ואיני רוצה אלא ממה שבתוך פיו, וההשגות עי"י המלאכים המגידים ושרי התורה אשר לא עמלתי ולא חכמתי אין לי בהם חפץ עכ"ל, (ויל"ע לענין כל אמצעי העזר הנפוצים בימינו כגמרא מבוארת משניות מבוארות תמונות טבלאות וכו' המאפשרים יותר הישגים בפחות עמל, וכל גדולי "זמנינו" סמכו ידיהם על זה, דמ"מ אפשר על ידם להרויח הרבה זמן שיהיה אפשר להקדישו לעמל התבונה).

ה. ולסיום ודאי שכל זה דוקא לענין המדרגה או לענין השכר, אבל פשוט שלענין עדיפות וקדימה כאן בעה"ז יש יתרון לבעל ההישגים והיכולת, כענין הא דאמרינן בקדושין כ"ט ע"ב, ר' יהודה אומר אם בנו זריז וממולח ותלמידו מתקיים בידו בנו קודמו (וברש"י אם היה בנו זריז והאב רואה שיצליח ממנו ואין לו ספוק נכסים שילמדו שניהם ילמוד בנו והוא יטריח אחר מזונות ויספיקנו), וכמו שכתב בבאור הגר"פ על הרס"ג (ח"א עמוד קכ"ו) וז"ל דבתלמוד תורה לא אמרינן קרוב קרוב קודם "דבדעת ובכשרון" תליא מילתא עכ"ל, ואולי הבאור בזה דכמו שבקניית מזוזה מהדרים אחר מזוזה שנכתבה עי"י סופר מומחה שכתבו נאה ומדוקדק (כדאמרינן בשבת קל"ג ע"ב התנאה לפניו במצוות וכו' בלבד אומן), ולא מחזרים אחר סופר שנצטער בכתיבתה הגם שכלפי שמיא שכרו רב כיון שנצטער על המצוה, דמ"מ קיום למצוה יש יותר במזוזה שכתבה נאה ומהודר וכן בשאר מצוות, וה"ה במצוה ידיעת התורה דאם באפשרות האב לקיים רק מצוה אחת דת"ת או לימוד תורה דבנו מדין ולמדתם אותם את בניכם או לימוד תורה דידיה מדין ושננתם וכו', כיון שהולמדתם אותם את בניכם

יקויים יותר בשלימות מעדיף את לימוד בנו, ושכר עמלו יקבל לפי מה שייגע ויטרח עבור תורת בנו.

וכעין זה כתב הגרי"ס (אבן ישראל דרוש ד') לענין מש"כ התוס' בגיטין מ"ה ע"א דאעפ"י שאין פודין את השבויים יותר מכדי דמיהם מ"מ שאני תנוק המופלג בחכמה, וכתב שם דודאי לענין חשיבות האדם מצד עצמו שני בני אדם שעמלו בתורה בשוה בכל יכלתם אף שהאחד השיג הרבה יותר והשני לא השיג הכל מ"מ שניהם שקולים אצל הבורא ית"ש, אבל לצורך העולם טוב יותר הת"ח הגדול בתורה אשר השיג יותר כי זה יכול להציל את רוב העולם מטעות ועוון ולהורות להם הדרך ילכו בה, אבל זה אשר עמל בשלימות ולא השיג, אין הכל מתבשמין ממנו כי הוא לא יודע מאומה עי"ש, ומשום הכי גם לא אמרו שהבן קודם לאביו אלא במקום שהוא נבון ומשכיל יותר,

אם טעיתי בזה אודנו אם יעמידני בקרן אורה.
ואחתום בברכה בהמשך שלוח מימיו על פני
חוצות אין מים אלא תורה ותרבה החכמה
ותגדל הדעת בהרבצת תורתו לאלפים ולרבבות
ובתקוה שיענני מהר קדשו סלה בתשובתו הרמתה.

דוד פלק

אוצר החכמה

תשובת הגאון רבי משה מרדכי פרישטיין שליט"א

תמוז תשס"ח

שלום רב,

נתכבדתי לקבל את מכתבו שבו הרחיב והעמיק כיד ה' הטובה עליו, להשיג על הדברים שנאמרו בישיבה בפרשת קרח, ואנסה בעז"ה לפרש את שיחתי.

א. הנחת יסוד אחת היא, כי לא יתכן שדרגתו של אדם נקבעת רק לפי עמלו, שא"כ פועל קשה יום שבקושי ובמסי"נ מגיע לשעור הדף היומי, שווה בדרגתו לת"ח מופלג שהוגה כל היום בתורה, ולפי זה כל דין כבוד ת"ח אין לו טעם, דלעיתים אותו ע"ה קשה יום מקיים "והדרת" כשהוא עצמו בדרגה גבוהה מהחכם שקם לפניו, מצות התורה בכבוד ת"ח לא מותנית רק בדרגת העמל בתורה.

ברור ופשוט שמעלתו של משה רבינו מעל החזון איש אינה רק בגלל ההבדל בעמל ביניהם, משה רבינו הגיע לדרגתו לא רק בגלל עמלו, הקב"ה נתן בו תכונות וכוחות שאפשרו לו להגיע לדרגה עליונה, רמז לדבר "ה' אשר עשה את משה ואת אהרן" (שמואל י"ב ו').

אין ספק שגדולי כל הדורות עמלו בכל כוחם לעבוד את ה' ולא חסר להם כלום בעמלם, ואעפ"כ אין דרגתם של התנאים כדרגתם של הנביאים, ואין דרגתם של האמוראים כדרגתם של התנאים וכיו"ב, כלל ישראל מתייחס לגדולי תורה אחרת ממה שמתייחס לתמימי דרך העושים כל שמוטל עליהם, ואי אפשר לעקור את המקובל בכלל ישראל כדבר מוסכם ופשוט שהיחס לתלמידי חכמים וגדולי הדור לא תלוי רק בעמלם, ולטעון שדרגה נקבעת רק לפי העמל, אף אם נמצא כמה מאמרים שמורים כן לפי פשוטו, יש להדגיש כי אין ספק שהעמל הוא חלק חשוב מבנין מעלתו הרוחנית ודרגתו של האדם, אולם העמל הוא אחד מהמרכיבים של הדרגה הרוחנית, ולא המרכיב היחיד.

ב. הנחת יסוד שניה היא, שתפקידו של האדם בעוה"ז אינו להגיע לדרגה כל שהיא, אלא להוציא אל הפועל מעצמו כל שביכולתו לפי הכוחות שנתן בו הבורא, ההנחה שקיים "שוויון הזדמנויות", שכל אדם יכול להגיע לכל דרגה, אינה נכונה, טענה זו היא טענת קורח "כי כל העדה כולם קדושים", ותשובת משה עליה היא "האיש אשר יבחר ה' הוא הקדוש", אין לנו הבנה והשגה בכבשי דרחמנא, מדוע בחר לתת לאחר אפשרות להגיע לדרגה גבוהה יותר מחבירו, מדברים אלו עולה, שבכל מקום ששנינו ש"חלש דעתיה", בהכרח הוא רק מחשש שלא מילא את המוטל עליו, דאל"כ "חלש דעתיה" הוא כביכול כטרוניא כלפי מעלה, מדוע לא נתת לי תכונות כפלוני ואלמוני או כאחד מגדולי ישראל.

ג. דרגה רוחנית גבוהה יותר, משמעה קרבת אלוקים גדולה יותר, ועבודת ה' בדרגה יותר עליונה, ומוכן מאיליו שהיא שאיפת כל עובד ה' ועוסק בתורתו, ומכיון שהדבר ברור שהדרגה שאדם יכול להגיע אליה אינה נקבעת רק בלידתו, ועל ידי עמלו ותפילה לקב"ה, יכול אדם לקבל כלים וכוחות מחודשים להבין ולהשכיל וכו', ולפיכך יש בעמל גם אתגר גדול, שאפשר לזכות על ידו לקבל כלים ודרגות חדשות מהקב"ה, ולזכות על ידי תפילתו שיפתח ה' את לבבו בתורתו, וישים בלבבו אהבתו ויראתו, אולם אין זו כסיבה ותוצאה מוכרחת, אלא כמתנה מאת החונן לאדם דעת.

ה. השאלה אם דרגה רוחנית מקבילה למושג קבלת שכר צריכה בירור, נראה שבכלל "אי אתה יודע שכרן של מצוות", נכלל גם שנסתם מאיתנו איכות השכר וסוגיו, ואין הנידון רק כמותי.

לענין המקורות הדברים מפורשים במסילת ישרים פרק יג - בביאור מידת הפרישות, "אך השרידים אשר בעם החפצים לזכות לקרבתו יתברך, ולזכות בזכותם לכל שאר ההמון הנתלה בם, להם מגיע לקיים משנת חסידים אשר לא יוכלו לקיים האחרים, הם הם סדרי הפרישות האלה כי בזה בחר ה' שכיון שאי אפשר לאומה שתהיה כולה שוה במעלה אחת. כי יש בעם מדרגות מדרגות "איש לפי שכלו" הנה לפחות, יחידי סגולה ימצאו

אשר יכינו את עצמם הכנה גמורה, ועל ידי המוכנים יזכו גם הבלתי מוכנים אל אהבתו יתברך והשראת שכינתו, וכענין שדרשו ז"ל בארבעה מינים שכלולב (ויקרא רבה פ' ל'): "יבואו אלה ויכפרו על אלה", ועי' ב"עיונים" לאא"ז שם שהאריך לבאר כן.

וראה גם בשפת אמת פרשת קרח, שהאריך בכמה וכמה מקומות לבאר שיש מושג של "כוחי ועוצם ידי" גם ברוחניות, ויש לדעת שכל דרגה ברוחניות היא מתנה וחסד מהבורא, ואינה רק תוצאה מהשתדלותו ועבודתו, "שע"י שהי' קרח טועה וחשב כחי ועוצם ידי כו' לכך נתקנא, אבל אם הי' יודע שאין שום אדם יכול לגשת לעבודת הקודש רק ע"י שהבדיל הקב"ה הלוים לקרבם אליו, ממילא הי' מבין ומאמין כי כן נכון בדרך זה להיות בטל אל הכלל, כי אם יהי' כל אדם זוכה כפי מעשיו לא יהי' כח לשום ברי' לגשת אל עבודת הקודש כנ"ל: (שפת אמת במדבר פרשת קרח שנה תרלא, ועוד הרבה).

באשר למקורות שהבאתם:

א. אם נפרש את דברי האו"ז כפשוטם, תהיה לכל היותר ראייה שדרגה רוחנית אינה מקבילה למושג קבלת שכר, אין אנו יודעים איך שקל ריש לקיש את דרגתו כלפי ר' חייא ומדוע סבר שכל ההבדל ביניהם הוא העמל.

א. במהר"ל שם חזר ודחה את הפי' שהכל תלוי רק בעמל, שכן כתב: "ומכל מקום לא משמע כך דהל"ל אם עמלת בתורה הרבה", ועוד דמשמע דקאי על זה שאמר לא עליך המלאכה לגמור ואמר שאין מחויב לגמור המלאכה, ועל זה אמר אם עמלת בתורה שכר הרבה נתן לך רק שאין מחויב לגמור המלאכה, ומכל מקום יש לתרץ דמה שאמר אם למדת תורה הרבה נותנין לך שכר הרבה היינו בשביל העמל, כי אין דרך האדם לעסוק בתורה ולהיות עמל בה רק ללמוד תורה הרבה. "ולפי מה שפירשנו למעלה כי השכר הוא בשני פנים האחד הוא לפי רוב הטורח ולפי המצוה גם כן הוי שפיר", דהכי אמר רבי יוחנן אי משום דלא אפשת בתורה שנינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשם שמים, אם כן יש לך שכר הרבה בתורה לפי העמל והטורח וזה נכון".

ב. ברבינו יונה מפורש להדיא שיש יתרון למתחכם יותר, ולא ניתן לפרש בדבריו שהעמל לא היה בשווה, שכתב "אף על פי ששניהם לא נתבטלו" ולא הדגיש את השוני בעמלם, מה שכתב במשנה הקודמת אינו ענין לנושא זה כלל, ופירושו, שהיה מקום לומר שרשות לאדם לחשוב אעבוד פחות ואקבל פחות שכר, כקבלן שאין הבעלים מקפידים שיגמור את המלאכה אלא כפי מה שיעשה ישלמו לו, וכתב שבעבודת הבורא אין הדבר כך, "אלא הקב"ה מצוה אותך מלאכת התורה ולא תלין פעולתה אתך בכל אשר תוכל לעשות, ואם תעבור על מצותו עונש גדול תענש שאין לך רשות להבטל אפילו שעה אחת".

ג. המבי"ט אינו נוגע כלל לעינינו, כי כאמור ברור שלעמל יש משקל חשוב בדרגתו של האדם, אותו אין אנו יכולים לשקול, ולפיכך יתכן שיגרום לכך שעליונים שלא עמלו כפי שהיה עליהם לעמול יהיו למטה ותחתונים יהיו למעלה מהם, כמפורש באר היטב בדבריו.

ד. את הירושלמי על ר' בון ניתן לפרש כפשוטו שאיכות לימוד התורה שלו היתה שהספיק ללמוד ולדעת בקיצור שנותיו, מה שלתלמיד אחר נחוצים מאה שנים כדי להגיע לדרגת ידיעת התורה כזו.

ה. פשטות הדברים בסוגית "הוא ללמוד ובנו ללמוד", מורה שיש מעלה באיכות הת"ת, ואין צורך לדחוק ולהוציא הדברים מפשטן.

לסיום ברצוני לבאר שהיתה בדברי גם מטרה חינוכית, הדחף והמניע לעבודת ה' ולגדלות בתורה אינו יכול לבוא מהצגת מטרה שאינה בת השגה, ומשאיפה להגיע לדרגה שאינו שייך אליה, בנערותם, ובעיקר בישיבות הקטנות, אומרים לבני הישיבה תלמד ותעמול ותהיה גדול הדור כמו החזו"א, או כמו הרב ש"ך, וכשהבחור מתבגר ורואה שאין בכוחו להגיע לכך, הרי הוא מאבד את כל האתגר בלימודו, הדחף והמניע צריך להיות האתגר להוציא אל הפועל את כל כוחותיו שיש לו, ולא לבזבז את מה שניתן לו, וכל בן תורה השואף לעליה צריך לשמוח בכשרונות ובכלים שנתן לו הבורא, ולא לשבור את לבו במחשבות מדוע אין לו כלים להגיע למקום ודרגה שלא מוטל עליו להגיע אליהם.

יחד עם זאת צריך כל בן תורה לדעת, שעל ידי עמלו יכול לזכות מהקב"ה לכלים וכוחות חדשים ונעלים יותר, ועליו להרבות גם בתפילה לחונן הדעת שיזכהו לדרגות ולהשגות יותר גבוהות, והדברים שלובים זה בזה, האתגר לעמול ולהוציא לפועל את כל כוחותיו, והשאיפה לזכות עי"ז להמשיך לגדול גם ולפרוח בתורה ובעבודת ה', וכל זה בלא מרירות ותחושת החמצה,

ואחתום בתודה על מכתבו ובברכה שנמשיך לראות נחת מצאציו היקרים ויגדלו לתפארת בישראל ועינינו רואות ושמחות.

בברכת התורה

משה מרדכי פרבשטיין

מכתב נוסף להנ"ל

בס"ד שלהי תמוז תשס"ח ירושלים תובב"א

שלום רב לאוהבי תורתך.

אחדשה"ט

ישר כח על תשובתו המהירה ועל דברי התורה והערותיו הנכוחות הכלולים בה, מכתבו עורר בי רצון לשוב ולשנות פרק זה מאחר וכבר יותר מעשור מאז נכתבו הדברים בראשונה ומדי דברי בו זכור אזכרנו עוד, ואלך לפי סדר מכתבו של רום מעלתו בתקוה שלא אטריחנו יתר על המדה, ובתפלה שלא אכשל בדבר הלכה ויהיה בבחינת את והב בסופה.

א. בהנחת יסוד א' מוכיח כת"ר הרמה ממצות כבוד ת"ח שאין הכל תלוי רק במדרגת העמל, הנה מה שכתבתי במכתבי הקודם לחלק בין הנהגת עוה"ז למדרגה האמיתית מדרגת העוה"ב, מצאתי עתה מפורש בספר אבן ישראל (למון הגרי"ס זצ"ל) דרשה ח', דעי"ש אחר שהסיק (עמוד ל"ו) כי אין צווי הבורא להגיע אל הידיעה בשלימות כי לא עליך המלאכה לגמור, רק שתהיה היגיעה בתמידות ובשלימות גדול עד שמצדו לא יבצר ההשגה, אז אפילו לא ידע מאומה הוא צדיק גמור ואהוב יותר אצל הקב"ה ממי שהשיג בשכלו חלק גדול מן התורה והיה זה בלא יגיעה מרוב זכות שכלו ומהירותו עכ"ל, והקשה על זה בעמוד ל"ז, וז"ל לפי זה יקשה מאד משנה פ"ג דהוריות (משנה ח') שממזר ת"ח קודם לכה"ג ע"ה וכן הוא בגמרא לענין לפדות, וכן הוא באבות פרק ח' משנה י"ב עיין ברע"ב שם, שהנ"מ הוא לפרנס את הקשה לאבד קודם ממהיר לאבד מפני שזה גדול יותר, הלא העיקר הוא היגיעה, והיה לנו להקדים את מי שמיגע יותר על מי שלא יגע כל כך אף שהשיג הרבה, ותירץ שם אך כל זה שאמרנו אינו אלא לענין עולם הבא להיות יקר בעיני ה', אבל לצורך העולם ודאי יותר טוב מי שהוא גדול בתורה יותר אף שהיה זו בלא יגיעה כלל, כי הוא יכול להורות לאחרים הדרך ילכו בה והמעשה אשר יעשון בדיני התורה ולהדריך אלפים ורבבות השפלים ממנו, אבל היגע ולא השיג מה לנו ביגיעתו והוא אינו יודע שום דין מה לעשות ולא שום הדרכה נמצא אינו מועיל כלל לזולתו וכו', נמצא שבזה יש מעלה הרבה למי שהשיג יותר "שראו לכובוד הרבה" כי המליט כל העיר בחכמתו עכ"ל.

ב. במה שכתב שם, שמשה רבינו הגיע לדרגתו לא רק בגלל עמלו, אלא הקב"ה נתן בו תכונות וכוחות שאפשרו לו להגיע למדרגה עליונה עכ"ד, אולי כאן המקום לציין דברי הרמב"ם (תשובה ה' כ'), וז"ל אל יעבור במחשבתך דבר זה וכו' שהקב"ה גוזר על

האדם מתחלת ברייתו להיות צדיק או רשע, אין הדבר כן אלא כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבינו ע"ל, (עי' תפא"י סוף קדושין), ובבאור הגר"א (יור"ד פ"ב ס"ק ל"א) על מש"כ הרמ"א שם דלא יניקו תנוק מן המצרית אם אפשר בישראלית דחלב עכו"ם מטמטם הלב, ציין מה שהובא במד"ר על הפסוק וקראתי לך אשה מינקת, פה שעתיד לדבר עם השכינה וכו', והוכיח מזה הגר"י קמנצקי זצ"ל שכל ילד יהודי חייב לקבל חנוכו כאלו עתיד לדבר עם השכינה, אולם בעיקר הדבר כבר כתב בקובץ הערות (לגרא"ב וסרמן זצ"ל) באורי אגדות סימן ז' אות ט', שהדבר פשוט מאד שא"א לשום אדם להגיע למדרגתו של משה רבינו ע"ה אלא שכל אדם לפי ערכו ולפי כחותיו יכול להיות עבד ה', כמו שהיה משה רבינו לפי כחותיו שלו שנתנו לו במתנה, וכדברי כת"ר הרמה.

ג. עוד כתב שם אי אפשר לעקור את המקובל בכלל ישראל כדבר מוסכם ופשוט שהיחס לתלמידי חכמים וגדולי הדור לא תלוי רק בעמלם ולטעון שדרגה נקבעת רק לפי העמל, הנה להאמור למרן הגר"ס זצ"ל הרי שהיחס לתלמידי חכמים אינו ראה לקביעת המדרגה, וכדברות קדשו של מרן הגרא"מ שך זצוק"ל ערב יו"כ תשל"ט (נדפס בקובץ ישורון קובץ י"א עמוד תס"ד) בבאור הגמרא עולם הפוך ראיתי (לולא שראיתי הדברים כתובים הייתי ירא מלאומרם), וז"ל הגמרא מביאה על ר' יוסף שחלש ואינגד, וכשנתעורר ושאלוהו מה ראית, אמר, עולם הפוך ראיתי, עליונים למטה ותחתונים למעלה, ונפרש מאמר הגמרא בלשונינו, הנה ר' יוסף היה מגדולי האמוראים, ובשיקול דעתו וכפי מראה עיניו, היו שנקראו "עליונים", הם הראויים לישב ב"מזרח" לצד ארון הקודש אף אמנם ש"אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא", מכל מקום לפי דעת תורתו של ר' יוסף, יש שראויים להיות עליונים, והנה גילה שהעולם הפוך, ושם בעולם האמת, לפי פסק דין של בי"ד של מעלה הם תחתונים, ומקומם ליד פתח בית המדרש, ואולי אפילו מחוץ לדלת בית המדרש, אין בהם מעשים טובים הזקוקים לתיקון וזיכוך, אלא עולם הפוך לגמרי, ושם הם למטה, "יתכן שאדם יקרא בעוה"ז גאון וצדיק ובני אדם מבקשים את ברכתיו", ומ"מ שם למעלה הוא מן התחתונים, והנה ודאין שאין לדיין אלא מה שענינו רואות "וברור שההנהגה שלנו כלפי בני אדם צריכה להיות כפי שיקול דעתינו הבנוי על מראה עינים, צריכה להיות זהירות בכבוד ת"ת, שהרי הוא הראוי לכך בעוה"ז", אבל צריך להוסיף ולדעת, שאין זה מכריח שכך יהיה מקומו ומעמדו בעולם האמת, ומכאן גודל הפחד מדין ראש השנה, הדיין ביום הדין הוא הקב"ה בעצמו, קל דעות, שאינו פוסק כפי המעשה החיצוני, "האדם יראה לעינים, וה' יראה ללבב", הפחד הנורא שצריך ליפול על האדם הוא, האם מעשיו עומדים גם בפני משפט האמת, האם גם בדין שמים הוא מעשה מצוה, או שמא נתערב בתוך המעשה נטיות ומידות שמקלקלות את זכותו, ובדעתו של "קל דעות" לשיקול איזה מעשה הוא טוב אלא שצריך תיקון והשלמה, ואיזה מעשה אינו ראוי כלל ואינו נמנה כזכות לאדם, "והוא היודע האין עורכין הזכויות כנגד העוונות", וזה שאמר רב יוסף "עולם הפוך

ראיתי" הביטו וראו מי האומר, לנו אין מושג בראשונים ובגאונים, וק"ו שאין לנו הבנה בגדלות של האמוראים, שבכוחם היה להחיות מתים, ורב יוסף הוא האומר, שאף מי שבעולם הזה וכפי ראות עיני האמורא, ראוי להקרא "עליונים" נמצא בעולם האמת בשפל המדרגה "תחתונים" עולם הפוך ממש עכ"ל.

וכן מקובלנו מבית מדרשנו מתיבתא דחברון מפי מרן הגרא"מ חברוני זצוק"ל (משאת משה מאמר י' עמוד ל"ד) בבאור הגמרא בברכות כ"ח ע"ב, כשחלה ריב"ז נכנסו תלמידיו לבקרו, כיון שראה אותם התחיל לבכות, וז"ל ומה שהתחיל לבכות כשראה את תלמידיו נראה דהוי משום שהרגיש שיתכן חלילה דאף שכאן הוא רבם ורבן של כל ישראל אבל שם יכול להיות עליונים למטה ותחתונים למעלה, ולא רק למטה אלא בגיהנם, כי מה שאדם גדול יותר כל חטא שלו אפילו דק מן הדק גדול הוא דמדקדקין עם הצדיקים כחוט השערה וא"כ "עכשיו הם רגעיו האחרונים שהוא הרב והם התלמידים" ולכן בכה אז (ועי' מהרש"א שם בח"א ד"ה ואיני) עכ"ל.

וכמו כן מה שהבאתי במכתבי הקודם בפירוש רש"י דפירש אנן בעלי תורה היאך אתינן היאך חשיבותנו, והשיבו כי היכי דאיתנין הכא חשובים ונכבדים הכי איתנין התם אינו סותר להנ"ל, וכמו שפירש שם באבן ישראל עמוד ל"ז בהגה, וז"ל א"ל ואנן היכא איתנין התם, משולל הבנה מה זו שאלה וכי יש ספק לומר שחשיבות התורה אינו בעוה"ב בעלמא דקשוט, ולדברינו יובן היטב, כי אולי היה חשיבותם כאן לפי שהשיגו הרבה והמה גדולים בחכמה שצריך העולם לתורתם אבל התם העיקר היא היגיעה, ואולי עדיין לא יצאו ידי חובתם בשלימות ואינם חשובים כלל התם, אמר ליה כי היכי כו', שגם יגיעתם היתה בשלימות, ונכון מאד עכ"ל.

ד. בהנחת יסוד השניה כתב ההנחה שקיים שויון הזדמנויות שכל אדם יכול להגיע לכל דרגה אינה נכונה, והנה אמנם במנחות מ"ג ע"ב ישנה שיטה שצריך לברך כל יום בשחרית שלא עשאני בור, הרי שעיקר הדבר תלוי בידי שמים, אבל בסנהדרין צ"א ע"ב אמר רב יהודה אמר רב כל המונע הלכה מפי תלמיד כאלו גוזלו מנחלת אבותיו, שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, מורשה היא לכל ישראל מששת ימי בראשית, וכתב שם המהרש"א מששת ימי בראשית ר"ל לפי בריאותם וטבעם מששת ימי בראשית מוכנים כל ישראל ללמוד תורה עכ"ל, וכן כתב המאירי על הא דאיתא במגילה ו' ע"ב אמר ר' יצחק אם יאמר לך אדם יגעתי ולא מצאתי אל תאמן, לא יגעתי ומצאתי אל תאמן, יגעתי ומצאתי תאמן, וז"ל ועל כן לא יפטור אדם עצמו בטענה שאינו מוצא עצמו מוכן לכך, שהדבר ידוע שאם ירדוף ישיג, ובביצה כ"ה ע"ב כתב שעם היות האדם מוצא עצמו בלתי מוכן לשלימות לא יפסוק עול הלימוד מעליו בכך, אבל ירבה בהשתדלות בלא הפסק, כאמרם ז"ל יגעתי ולא מצאתי אל תאמן, ואמרו חכמי המוסר בעבודת האדמה יתקן ארץ מליחה והולידה והצמיחה, ובביאורו למשלי י"ג י"א כתב,

לעולם אל יתירשל אדם להתיאש מצד ראותו קושי לבו ומיעוט הבנתו, כי כמה פעמים ראינו אנשים קשים בלימודם מתחילתם, ומצליחים בסופם עם רוב התמדה².

וכן כתב המדרש שמואל על המשנה באבות פרק ד' א', איזהו חכם הלומד מכל אדם, וז"ל לפי שאמרו חז"ל (נדה ט"ז ע"ב), כי הקב"ה גוזר על הטיפה מה תהא עליה חכם או טפש וכו', ואפשר שיאמר האדם שאותו שנגזר עליו שיהא חכם ישיג החכמה ולא אחר, לזה אמר התנא, איזהו חכם הלומד מכל אדם, ואף אם נגזר עליו בעת יצירתו שיהא טפש, אם ייגע בתורה וילמד מכל אדם יהיה חכם, כי יגעתי ולא מצאתי אל תאמן, שנאמר מכל מלמדי השכלתי, כלומר מסיבת כל מלמדי ורבותי שלמדתי מהם השכלתי ונחכמתי לפי שיגעתי תמיד בסברא עכ"ל.

וכל אחד מצד עצמו ראוי להיות גדול בתורה וכמו שכתבו התוספות בכתובות ס"ג ע"א ד"ה אדעתא בהא דאמרינן התם אדעתא דגברא רבה מי נדרת, וא"ת והלא אסור לפתוח בנולד וכו', ויש לומר דהכא לא חשיב נולד, כיון שהלך לבי רב, "דדרך הוא בהולך ללמוד שנעשה אדם גדול" עכ"ל, ויתבאר בזה הא דאיתא בסנהדרין פ"ט ע"א דבעדים זוממין אמרה התורה והנשארם ישמעו ויראו, בניגוד לזקן ממרא בו אמרה התורה וכל העם ישמעו ויראו, משום דלענין עדות לאו כולי עלמא חזו לסהדותא, וברש"י כתב לא שייך למיכתב וכל העם, דלאו כולי עלמא חזו לסהדותא, שיש גזלנין ומלוי בריבית ומועלים בשביעית שהן פסולים לעדות עכ"ל, מה שאין כן זקן ממרא שהכל ראויים, ולכך כתיב וכל העם ישמעו ויראו, הרי לך שכל אחד מישראל ראוי להיות זקן המורה הוראות בישראל, וכמו שכתב הגר"א (משלי ט"ז א') רחמנא לבא בעי, וכאשר ישים מגמת נפשו לעיין בתורת ה' בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו, ה' יתן לו דעה ובינה והשכל ללמוד וללמד עכ"ל, ואפילו גדולי חכמי ישראל כבן עזאי ורבי עקיבא איתא במדרש הלל עה"פ ההופכי הצור אדם מים, מלמד שהיו ר"ע וב"ע טרשים כצור הזה, ועל ידי שציערו עצמן על ת"ת פתח להם הקב"ה פתח לתורה, ודברים שאין יכול לעמוד בהם ב"ש וב"ה לאסור והיתר עמד בן עזאי ופירשם וכו', ודברים שהיו סתומים בעולם עמד ר"ע ופירשם עכ"ל, אלא שבאמת לכ"א עולמו שלו וכדאיתא בצואת ר"א הגדול, אין אדם יכול לכנוס בתחומו של חבירו ואין אדם יכול לחדש דבר בתורה שחבירו מזומן לחדשו, כי הכל מוכן לפניו מיום שהתורה נבראת, וכו' בספר חסידים סי' תק"ל, הקב"ה גוזר על האדם כמה ספרים יעשה, יש שגזר עליו ספר אחד ויש ב' ויש ג' עכ"ל, וכמו שכתב כת"ר הרמה בסיום מכתבו.

ה. עוד הסיק שם שכל דרגה ברוחניות היא אך ורק מתנה וחסד מהבורא וכדמוכח מהשפת אמת פרשת קרח שכתב שע"י שהיה קרח טועה וחושב כחי ועוצם ידי וכו' לכך נתקנא, אבל אם היה יודע שאין שום אדם יכול לגשת לעבודת הקדש רק ע"י

עיין בהרחבה: 2. ספר הבוטח עמודים שמט-שסא.

שהבדיל הקב"ה הלוויים לקרבם אליו, ממילא היה מבין ומאמין כי כן נכון בדרך זה להיות בטל אל הכלל ע"כ, ולא הבנתי מה הראיה ממעלת כהונה ולויה לשאר מעלות כגון כתר תורה, והרי מפורש שנינו (אבות דרבי נתן פרק מ"א) ר"ש אומר ג' כתרים הם אלו הן כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות וכו', כתר כהונה אפילו גותן כל כסף וזהב שבעולם אין נותנין לו וכו', אבל כתר תורה אינו כן "עמלה של תורה כל הרוצה ליטול יבא ויטול" שנאמר הוי כל צמא לכו למים הוי עמל בדברי תורה.

ו. לענין ההערות על המקורות שהבאתי, דברי הרבינו יונה במשנה שלפני כן באמת אינם ענין לנושא זה, גם הירושלמי ניתן לפרשו בפשוטו שלא כפירוש הפני משה, שאר הראיות (מהאו"ז המהר"ל והמבי"ט) אינני רואה עדיין סיבה לחזור בי מהם, עד כאן טבילת קולמוסי במימיו מימי הדעת.

ואחתום במעין הפתיחה תודה על מכתבו המחכים
וסליחה אם הטרחתיו יתר על המדה.
דוד פלק

דברי הגאון רבי דוד כהן שליט"א

ראש ישיבת חברון

הנושא שדברנו¹, לפי מה ההסתכלות במעלתו של אדם, לפי ההשקעה שאדם משקיע, או מעלתו של אדם לפי התכלית שהגיע, למעשה הנושא נמצא במבי"ט (בית אלוקים בהקדמה) המבי"ט אומר ששני הדברים נכונים, בעולם הנצחי מעלתו של אדם נקבע גם לפי ההשקעה והיגיעה שהשקיע וגם לפי התוצאה שהגיע, וזה הפשט בגמרא (פסחים נ' ע"א) שרב יוסף בריה דריב"ל הגיע לעולם העליון הוא ראה שעליונים למטה ותחתונים למעלה, מה הפשט עליונים למטה ותחתונים למעלה, לכאורה הפשט שמתברר שם שהעליונים בעולם השקר כאמת היו תחתונים לא היו אנשי אמת ובעולם הזה לא ראו את זה, אולם המבי"ט אומר שתחתונים ועליונים אין הפשט שהתברר שם שזה שקר, אלא תחתונים נשארו תחתונים ועליונים עליונים, רק בעה"ז ההערכה ויחס לפי התוצאות, אם בתוצאות אתה יותר עליון אז אתה עליון, אבל בעה"ב שם מודדים את האדם לפי העמל והיגיעה אז אלו התחתונים שהשקיעו יותר מגיעים למדרגה יותר גבוהה, והעליונים שהשקיעו פחות הם במדרגה יותר נמוכה.

תמיד היה לי קשה שהרי הובא שם בגמרא ששאלו את רב יוסף ואנן היכי התם (ת"ח היכי איתנין התם, רש"י), והשיב אנחנו כמו שנמצאים כאן כך נמצאים בעה"ב, וראיתי

1. בישיבת חברון תמוז תש"ע, בעקבות המאמרים הנ"ל, לאחר שנדפסו בספר הבוטח.

היום בספר אבן ישראל לגר"ס זצ"ל (דרוש ח' עמוד ל"ז) בהגהת אחד התלמידים שביאר מה הפשט בשאלה ששאלו את ר"י ואנן היכי התם, שלומדי התורה שאלו אותו האם גם אצלנו יכול להיות שאולי לא השקענו את המקסימום שיכלנו להשקיע, והוא ענה להם אם הגעתם לדרגה בתורה בעה"ז ודאי וודאי שההשקעה שלכם היתה בשלימות, כתוב כאן שבחלק של מצוות יכול להיות שהאדם שיש לו את היכולת לעשות מצוות הוא עושה יותר, והשני שיש לו פחות יכולת הוא עושה פחות, אבל בתורה אם הגיעו לדרגה בתורה חייב להיות שהיתה יגיעה, אם לא היתה יגיעה לא היה שייך שיהיה דרגה בתורה.

חשבתי מה ההבנה בזה, והנה ראיתי משמו של הגאון ר' שמואל אויערבך שליט"א בפרשה של אדם כי ימות באהל, איך מגיע נושא זה שאין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה לפרשת זאת חוקת התורה, והוא אמר כי בשאר חכמות אם אדם משקיע קצת הוא יודע קצת, משקיע יותר הוא משיג יותר, משקיע עוד יותר יודע עוד יותר כ"א לפי הכשרונות שלו ולפי היכולת שלו, אבל בתורה הק' שהיא רוח אלוק ממעל כולם יודעים שאם אדם לא עמל ויגע בתורה הוא לא מתחבר לתורה, אין הפשט שיש לו שלושים או ארבעים אחוז אלא אין לו שום דבר, ורק אם עמל בתורה וממית עצמו עליה אז יש לו חלק, אבל בלי עמל התורה לא מגיע לאמתה של תורה, לכך במקום שכתוב זאת חוקת התורה שתורה זה חוק שם נאמר אדם כי ימות באהל שאין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה, שא"א להגיע לשום דרגה בתורה בלי עמל ויגיעה בשלימות, חשבתי שזה גם מה שהובא באבן ישראל לפרש את האנן היכי התם, שאולי אנחנו הת"ח לא התיגענו מספיק, והשיב לו אם לא הייתם מתייגעים מספיק לא הייתם פה מן העליונים, כי בתורה גם להיות בעה"ז מן העליונים חייב שיהיה בעמל ויגיעה.

תשובה להנ"ל

שלום רב לאוהבי תורתך

ישר כח על דבריו המאלפים בדרכי קניית התורה והכרח עמלה ויגיעה, קיימנו על ידו אמרם ז"ל הוי מתאבק בעפר רגליהם ושותה בצמא את דבריהם, אשרי העם שככה לו.

והנה בעיקר דבריו רציתי להעיר דמדברי התוס' ב"ב שם בשם הגאונים מוכח שעליונים למטה וכו' כולל גם ת"ח, דעי"ש שפירש ר"ח משם הגאונים שקבלה בידם רב מפי רב דעולם הפוך היינו שראה שמואל שהיה יושב לפני ר' יהודה תלמידו משום

שמיחה בשמואל גבי ההיא איתתא דאיתא וצוחא קמיה דשמואל ולא אשגח בה, א"ל ר' יהודה לית ליה למר אוטם אזנו מזעקת הדל עכ"ל, הרי שגם ת"ח בכלל הנ"ל, וכן פירש המבי"ט והחזון יחזקאל ועו"ס, ולדבריהם הא דשאל ריב"ל לבריה ר"י, ואנן היכי, כוונתו אני ואתה.

אמנם רש"י פירש ואנן על כלל התלמידי חכמים, הרי שלדבריו ת"ח אינם בכלל עליונים למטה ותחתונים למעלה, וכבר כתב לי בזמנו מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בדעת רש"י שבת"ח אין מצב של תחתונים למטה כי גם התחתונים סופם להיות עליונים עוד בעודם למטה כדאמרינן במגילה ו' יגעתי ומצאתי תאמין ע"כ, וכמו"כ ובנדרים ס"ב אמרו למד מאהבה וסוף הכבוד לבא, ובשטמ"ק מאהבה שלא לשם כבוד, ולא יהיה לך ספק כי סוף הכבוד לבא, וכן אמרו ביומא ל"ח בשמך יקראוך ובמקומך יושיבוך, ועל דרך זה פירש כת"ר הרמה שבת"ח ל"ש גם מושג של עליונים למטה דאם לא היה מן העליונים באמת, גם בעה"ז לא היה מן העליונים, דתורה שאינו בעמל ויגיעה כראוי א"א להשיג על ידה שום דרגה גם בעה"ז.

וחשבתי להביא ראיה לזה מהמד"ר (מטות כ"ב ז'), שני חכמים עמדו בעולם אחד מישראל ואחד מעובדי כוכבים, אחיתופל מישראל ובלעם מאומות העולם ושניהם נאבדו מן העולם וכו', למה שלא היה מתנתן מן הקב"ה אלא חוטפין אותה להם ע"כ, ובספר טעמא דקרא (להגר"ח קניבסקי שליט"א) פרשת בלק הוסיף באור בזה, וז"ל קשה איך אפשר לחטוף בעצמו חכמה, הא כתיב כי ה' יתן חכמה וגו' יהב חכמתא וכו', אבל י"ל שכבר הבטיחו חז"ל (מגילה ו') יגעתי ולא מצאתי אל תאמין, ולכך כל המתיגע בתורה סופו שידע ויחכם, אבל אם אין לומד בדרך שהקב"ה רוצה כל זה נקרא שחטפו החכמה לעצמן ולא מהקב"ה, "ולכן חכמה כזו לא תצלח" עכ"ל.

ושו"ר כעין זה בסנהדרין ק"ו ע"ב, אמר רבי אמי ארבע מאה בעייה בעו דואג ואחיתופל במגדל הפורח באויר ולא איפשט להו חד וכו', אמר רב משרשיא דואג ואחיתופל לא סבירי שמעתא (לא היו יודעים הלכה לפרשה כתקנה בטעמא, רש"י), מתקיף לה מר זוטרא, מאן דכתיב ביה איה סופר איה שוקל, איה סופר את המגדלים, ואת אמרת לא הוי סברי שמעתא, אלא דלא הוה סלקא להו שמעתא אליבא דהלכתא דכתיב סוד ה' ליראיו, אמר רבי אמי "לא מת דואג עד ששכח תלמודו" וכו', ואמר רבי יוחנן בתחלה קרא דוד לאחיתופל רבו ולבסוף קראו חבירו ולבסוף קראו תלמידו ע"כ, הרי שלענין השגת התורה, אלו שבמדרגתם האמיתית הם מן התחתונים, הרי שגם בעה"ז לא יהיו מן העליונים, וממילא אלו שהם עליונים כאן יהיו גם עליונים שם.

ומ"מ אולי במאמר המוסגר ניתן להוסיף דהנה כל האמור הוא דוקא בת"ח כדברי רש"י, שהם עליונים כאן באמת, ולא במי שאומר כהנא אנא גברא רבה אנא, וכדברי הנודע ביהודה אהבת ציון דרוש תשיעי ד"ה מה יקר חסדך עי"ש, וודאי שגם הם בכלל

אמרם ז"ל עולם הפוך ראיתי עליונים למטה, ה' יזכנו וישיים חלקינו עם עמליה בטהרה הוגיה ושוניה באישון כאורה.

יברכהו ה' להוסיף לכהן ברמה
ולהעמיד תלמידים הרבה לאלפים ורבבות
בשלוח מימיו מימי הדעת על פני חוצות,
מתוך בריות גופא ונהורא מעלה
עד כי יבא שילה ולו יקהת עמים.
ביקרא דאורייתא
דוד פלק

מכתב להגאון רבי בניהו שמואל שליט"א

ראש ישיבת נהר שלום

בס"ד טבת תש"ע לפ"ק רמות ירושלים

רב שלומים.

רציתי להציע בפני כת"ר הרמה כמה דברים שלא הבנתי מתוך הזה"ק וצריך לי רב בזה, בתקוה שיענני מהר קדשו סלה.

א. בזה"ק ויגש ר"ו ע"ב, הובא על דהמע"ה, דהוה נאים שינתיה עד פלגות ליליא וקם בפלגות ליליא ואתער ואשתדל בפולחנא דמאריה "בשירין ותושבחין", הרי שחצות לילה הוא זמן של שירות ותשבחות, ובזה"ק (ויקרא כ"ב ע"א) מוכח שגם אחר חורבן הבית הוא כן וז"ל (לפי תרגום מ"מ), כשמגיע חצות לילה מלאך הממונה להכריז עומד ומכריז שהגיע שעת רצון ופותחים את הפתחים של שערי השמים ושל גן עדן וההיכלות כדי להכניס בהם "רננות ותפלות" בני ישראל, הרי שחצות הלילה הוא זמן של שירות ותשבחות, וכ"כ באשל אברהם (בוטאשאטש) או"ח סי' א' סעיף ב', שאם נעור בחצות יאמר איזה פסוקי רחמים או שבח עכ"ל, ומאיך בזהר חדש בראשית י"ז ע"ב מוכח שהוא זמן של עסק התורה (לפי תרגום מ"מ) וז"ל כשמתחיל רוח צפון לנשב וכו' בחצות הלילה וכו', מי שיש לו תבונה בלבו יתעורר משנתו ויקום לעסוק בתורה, קול תורתו הולך ונשמע בג"ע והקב"ה מקשיב לקול תורתו, והצדיקים שבג"ע שואלים ממנו רבון העולם קול הזה של מי הוא, והוא משיב להם וכו' קול זה ערב לפני יותר מכל השירות והתשבחות שאומרים המלאכים למעלה, וכן הוא הזה"ק ויקרא כ"ב ע"א, אשרי חלקו של מי שמתעורר משנתו באותו הזמן ועוסק בתורה.